

22. Юдин Б.Г. Становление и характер системной ориентации // Системные исследования. – М.: Наука, 1972. – С. 18 – 25.

23. Von Bertalanffy L. General system theory. Foundation, Development, Applications. – N.Y., 1968.

УДК: 338.48

Москальова Н.П., Кулішенко Т.Ю.

Туристична індустрія: значення, правове забезпечення

Розглянуто проблему важливості для українського суспільства розвитку туристичної галузі

Ключові слова: туризм, культурна спадщина, ЮНВТО.

Рассмотрено проблему важности для украинского общества развития туристической отрасли

Ключевые слова: туризм, культурное наследие, ЮНВТО.

Туристична сфера є однією із стратегічних галузей народного господарства. Вона здійснює істотний вплив на соціально-економічне становище держави та окремих її регіонів. Вчені виділяють, що в більшості країн світу мотивацією для розвитку туризму є його економічні переваги. Проте туризм здійснює комплексний вплив на розвиток суспільства. Він позитивно впливає на підвищення життєвого рівня населення; на збереження культурної спадщини; сприяє створенню і розвитку різних об'єктів культури; формує почуття гордості за свою країну, національні цінності; забезпечує можливості для взаєморозуміння між різними народами.

Туристична галузь відіграє важливу роль у розвитку світової та національної економік. За оцінками Всесвітньої Ради з туризму та подорожей останніми роками сукупний внесок індустрії до світового ВВП становив у середньому 9,8%, частка галузі в структурі зайнятості – 9,4%, а в сукупних інвестиціях – 4,3% [1, с.4]. В той же час Україну характеризують більш низькі значення цих показників. Вчені виділяють ті проблеми, що стримують розвиток туристичної індустрії в Україні: зменшення платоспроможності населення, моральне та фізичне старіння туристичної інфраструктури, падіння культури туризму і

відпочинку взагалі, збільшення вартості транспортних послуг, низький рівень сервісу, слабкий інтерес інвесторів, викликаний, зокрема, низькою окупністю вкладень в індустрію, відсутність грамотного просування національного туристичного продукту як для внутрішніх, так і для зовнішніх покупців [1]. На розвиток міжнародного (в'їзного в Україну) туризму негативним фактором виступає зараз анексія Криму та військово-політичні дії на сході країни.

Туризм в XXI ст. динамічна галузь у світі, яка стрімко розвивається, випереджаючи за темпами зростання доходів ряд інших важливих для людства галузей. ООН, Всесвітня туристична організація і ЮНЕСКО визначили XXI століття століттям туризму: разом із телекомунікаційною індустрією та інформаційними технологіями туризм забезпечуватиме подальше економічне зростання країн світу. В розвитку туризму як важливої сфери суспільних відносин вчені виділяють 4 основних етапи: перший – до початку XIX ст. (передісторія туризму); другий – початок XIX ст. – початок XX ст. (початок XX ст. – поява елітарного туризму, зародження спеціалізованих підприємств з виробництва туристичних послуг); третій – перша половина XX ст. (до Другої світової війни) (початок становлення соціального туризму); четвертий – після Другої світової війни – сучасний етап (масовий туризм, формування туристичної індустрії як міжгалузевого комплексу з виробництва товарів і послуг для туризму, формування потужної індустрії відпочинку зі своїми інститутами, продуктом, виробничим циклом, методами організації і управління виробництвом. Саме в цей період до початку XXI ст. кількість туристичних подорожей зросла у 30 разів [2, с. 13]. За прогнозами ВТО до 2020 р. туристичний рух зросте до 1,6 млрд. туристів на рік, які витратять по 5 млрд. дол. в день [3, с. 8].

Значний поштовх розвитку туризму в останнє десятиліття минулого століття дало проведення Першої всесвітньої конференції (Ванкувер, 1998 р.) «Туризм як впливова сила збереження миру» за участю делегацій 65 країн світу, на якій вперше

пролунав заклик до пропаганди і поширення мирного туризму як гаранта миру і безпеки, що впливає на громадян різних країн, їхню економіку, культурну спадщину, традиції, релігію та ремесла. Саме таке визначення туризму було закріплено у прийнятому на конференції Кредо мирного мандрівника [2, с.13-14].

Значному розвитку туризму у ХХ ст. сприяли політичні, економічні, технічні, культурологічні, та соціальні фактори. Інтенсивний розвиток туризму спостерігається у країнах зі сприятливою внутрішньою і зовнішньою політикою, стійким економічним розвитком, високим рівнем культури.

В наш час сфера міжнародного туризму координується низкою міжнародних та регіональних організацій. У 1947 р. розрізнені міжнародні туристичні організації були об'єднані в Міжнародний союз офіційних туристичних організацій (МСОТО). Його дійсними членами стали як державні, так і недержавні національні організації 116 країн світу. Необхідність постійних міжнародних контактів із метою розвитку та координації туристичних обмінів, погодження політичних, економічних, соціальних і культурних аспектів діяльності стали причиною реорганізації в 1969 р., згідно з резолюцією Генеральної асамблеї ООН, неурядової організації МСОТО в міжурядову Всесвітню туристичну організацію. WTO – провідна спеціалізована міжнародна міжурядова організація у сфері подорожей та туризму, діє під патронатом ООН, об'єднує 154 країни, 7 територій та близько 400 партнерських членів, які представляють приватний сектор, навчальні заклади, туристичні асоціації та місцеві органи влади у галузі туризму. Штаб-квартира в Мадриді. Статут WTO прийнято 27 вересня 1974 р. Починаючи з 1980 р. цей день святкується як Всесвітній День туризму. Головним органом WTO є Генеральна Асамблея (ГА), що скликається кожних два роки. Керівні органи – Виконавча Рада і Секретаріат WTO. У структурі WTO діють шість регіональних комісій: Європейська, Африканська, Американська, Південноазійська, Близькосхідна і Тихоокеанська. Функціонує Вищий навчальний центр із туризму

(СІЄСТ) у Мексиці. Термін повноважень членів Виконавчої ради, що обираються Генеральною Асамблеєю за принципом один на кожних п'ять дійсних членів, - 4 роки. Кожних два роки переобирається половина членів ради. Секретаріат очолює генеральний секретар, який обирається ГА (за пропозицією Виконавчої ради) на 4 роки. Функціонує ряд комітетів та навчальних центрів. З 2006 р. ГА Всесвітньої туристичної організації затвердила нову скорочену назву своєї організації ЮНВТО (UNWTO). Офіційні мови – англійська, французька, іспанська, російська. Україна є дійсним членом ВТО з 1997 р. З 18 жовтня 2005 р. Україна стала членом Європейської туристичної комісії (ЄТК).

Найважливішими міжнародно-правовими інструментами здійснення туристичної політики є: Загальна резолюція з розвитку туризму (1963); Манільська Декларація по світовому туризму (1980); Хартія туризму і кодекс туриста, ухвалені VI сесією ГА ВТО (1985); Гаазька Декларація з туризму (1989); Самаркандська декларація по туризму на Шовковому шляху (1994); Хівінська декларація по туризму і збереження культурної спадщини (1999); Глобальний етичний кодекс по туризму (1999); Осакська декларація (2001); Бухарська декларація по туризму на Шовковому шляху (2002); Квебекська декларація по екологічному туризму (2002); Давоська декларація (2007) та інші [4]. Вони містять основні принципи, які повинні застосовуватися як у національному законодавстві, так і під час укладення міжнародних договорів.

В сфері координації міжнародного туризму діють також Міжнародна асоціація повітряного транспорту (ІАТА), заснована ще у 1919 р., являє собою професійну асоціацію авіаційних компаній, які виконують міжнародні рейси; Міжнародна організація цивільної авіації (ІСАО) та ряд регіональних організацій.

Туристичний бізнес зачіпає численний спектр відносин на державному та міждержавному рівнях. Існує значна гама нормативно-правових актів, які регулюють туристичну діяльність як на міжнародному рівні, так і в Україні.

Правову основу діяльності туристичної галузі закладено Конституцією України, Законом «Про туризм» та Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003 року № 1282-ІУ та іншими нормативно-правовими документами. Вони є основоположними законодавчими актами, що визначають загальні правові, організаційні, виховні та соціально-економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму, всебічно регламентують туристичну діяльність в Україні. Вони повністю відповідають міжнародним правовим документам. Майнові відносини в галузі туризму, засновані на рівності, автономії волі і майновій самостійності їх учасників, регулюються Цивільним та Господарським кодексами України з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм». Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачені інші правила, ніж ті, що встановлені Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм», застосовуються правила міжнародного договору.

Для подальшого успішного розвитку туризму в Україні, яка має потужний туристично-рекреаційний потенціал, необхідна розробка дієвих механізмів державного регулювання. Необхідність державного регулювання туризму зумовлена рядом причин: комплексним характером галузі, для подальшого забезпечення якої потрібно втручання зовнішнього координатора у вигляді держави; полі функціональністю галузі; тісним взаємозв'язком туризму і необхідністю вирішення питань збереження навколишнього середовища, культурної та природної спадщини; підвищенням авторитету держави на міжнародній арені; впливом туристичної галузі на загальний стан економіки та народне господарство в цілому; необхідністю пропаганди національних туристичних цінностей; необхідністю забезпечення розвитку окремих регіонів країни за рахунок їх туристичного іміджу [5, с.167].

Цілі державного регулювання в галузі туризму: забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав; безпека туризму, захист прав і законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель і споруд; збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних та громадських інтересів при планування та забудові територій; створення сприятливих умов для розвитку сфери туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Основні пріоритетні напрями державної політики в галузі туризму наступні: удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму; забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць; розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму; розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку; створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання; забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів і малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

Нормативно-правова база туристичної діяльності регулюється як спеціальним, так і загальним законодавством. До норм загального законодавства належить значна низка Законів України: «Про захист прав споживачів», «Про порядок виїзду із України і в'їзду в Україну громадян України», «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», «Про страхування»,

«Про рекламу», «Про державний кордон України», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про правовий статус іноземців», «Про підприємництва в Україні», «Про охорону культурної спадщини» тощо.

Таким чином, розвиток туризму в Україні є важливою сферою життєдіяльності суспільства, який суттєво впливає на всі інші сфери життя, на міжнародний імідж країни, сприяє збереженню культурної спадщини, виховує почуття гордості за країну.

Література

1. Потенціал туристичної галузі України: формування та розвиток: монографія / В.О.Ткач, С.П.Кожушко, К.І.Чумаков та ін. – Дніпро, ЛПРА, 2018. – 224 с.
2. Драпушко Р.Г. Туристичний потенціал України: стан, проблеми та перспективи розвитку. – К.: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2007. – 152 с.
3. Кифяк В.Ф. Організація туризму: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги-XXI, 2008. – 344 с.
4. Капрусь Ольга. Еволюція структури та діяльності Всесвітньої туристичної організації у контексті сучасних глобалізаційних процесів: монографія / Ольга Капрусь. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 234 с.
5. Сучасні проблеми та шляхи економічного розвитку підприємств та індустрії туризму в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів, молодих вчених і студентів, 18 травня 2018 року. – Дніпро: ДГУ, 2018. – 194 с.

УДК 378.225

Омельченко Г.Ю., Пилипенко С.Г.

Соціально-психологічні фактори туризму

В статті розкривається специфіка туристичної діяльності, соціально-психологічні фактори, які впливають на розвиток туризму. Туризм розглядається як форма освоєння іншої території, іншої культури, іншого часу та самого себе.